

TELETEXT A HAZAI GYAKORLATBAN

Tóth Dezső

Országos Oktatástechnikai Központ

A TMT e számában *Brückner Huba* részletes beszámolót tesz közzé a videotex, teletext (magyar nevén a képújság) műszaki, technikai ismereteiről. Akit a technikai részletek bővebben érdekelnek, a közölt irodalomjegyzékben további információt találhat róluk.

Brückner Huba utalt a hazai helyzetre, a nálunk folyó, egyelőre csak a teletextes – egyirányú szolgáltatást nyújtó – adásra is. Mindenképpen igaz az a megállapítása, hogy a magyar tv-nézők tábora nem ismeri a teletext rendszerben rejlő információs lehetőségeket. Az viszont már vitatható, hogy ezért a hazai képújság műsorának összeállítóit, ill. az üzemeltetőket terheli a felelősség. A teletextes információterjesztés jelentőségének fel nem ismerése valójában a magyar társadalom információs „érzékletlenségéhez” kapcsolódik, ami más vonatkozásokban is megnyilvánul. Az okokat nem kívánom részletezni, mert messze kerülnénk velük e cikk témájától. Itt elsősorban az információs, könyvtári szakterületeken dolgozó szakemberekhez kívánok szólni, tehát szakmánk jól felfogott érdekei alapján érvelve.

Abból kell kiindulnunk, hogy napjainkra túljutottunk az „elvi belátás” szakaszán. Az információ, ezen belül a gyors információ jelentőségét a gazdaságirányítás területén egyre többen vallják. Elmaradásunk – hangsúlyozzák ezek a szakemberek – csak tovább nő, ha nem kapcsolódunk be mihamarabb a világ információs rendszerébe, ha nem teremtjük meg a technikai, társadalmi feltételeit annak, hogy a vezetés *naprakész* információk birtokába jusson. Jól példázza ezt a Népszabadság ez évi január 7-i számában olvasható megállapítás. Idézem: „Vitathatatlan, hogy szemünk előtt a kommunikáció magasabb szintje van kibontakozóban. Ennek a magasabb szintnek a birtokba vétele *egyáltalán nem a gazdag népek luxusa*, hanem a gazdasági hatékonyságnak és az élet minőségének alapvető kérdése.”

A szóban forgó videotex, teletext rendszerek a gyors információterjesztés egyik *technikai lehetőségeként* kínálkoznak. Hazánkban viszonylag kis késéssel nyúltunk e lehetőség után: elmaradásunk alig több, mint tíz éves, és

rövid időn belül behozható lenne, ha! Ehelyütt e „ha...” elsősorban nem a gazdasági nehézségekre vonatkozik, nem a technikai, műszaki fejlesztés gyorsítására értendő, hanem az információs területen dolgozó könyvtárosok, dokumentációs szakemberek „nyitottságára”. Bár a hazai teletextes kísérletek kezdetétől 6–8 év telt el, mindmáig csak a könyvtárosok és információs dolgozók csekély százaléka érzékeli – érti a „felkínált, készen kikapott lehetőség” fontosságát. A könyvtári hálózatok vezetői, a könyvtárügy irányítói napjainkig nem reagáltak megfelelő módon a „kihívásra”. Csak egyetlenegy példát. A IV. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumaiban a könyvtárak műszaki fejlesztését érintően egy szó sem esik az információterjesztésnek erről a technikai eszközéről, holott 1978-ban már rendelkezésre állt a hazai teletext kifejlesztését célzó OMF-tanulmány, 1981-ben pedig már működőképes rendszert láthatott a BNV közönsége.

A „hivatalos” könyvtári irányítás érdeklődése hiányában csak a különböző társadalmi szervezetek keretében került többször napirendre a téma, nevezetesen, hogy hol tart a hazai fejlesztés, illetve hogy milyen lehetőséget rejt magában a rendszer a szakirodalmi információterjesztés meggyorsítása szempontjából. Így az Optikai, Akusztikai és Filmtechnikai Egyesület audiovizuális és kutatófilm szakosztálya nemcsak bemutatókat szervezett, a szűkebben vett információs szakmai kérdések megvitatása elől sem zárkózott el. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 14. kaposvári vándorgyűlésén 1981-ben az Audiovizuális Munkabizottság programján szerepelt – 50 érdeklődő jelenlétében – előadás és gyakorlati bemutató a teletextről.

A teletextről szóló ismeretek terjesztése céljából az Országos Oktatástechnikai Központ (OOK) médiatára 1983-ban mintegy 120 hazai nagykönyvtár képviselőjét hívta meg. Az elképzelés szerint a bemutatáson kívül az lett volna a cél, hogy a meghívott könyvtárak vállalják az állományukba vett oktatástechnológiai dokumentumok bejelentését, amelynek alapján az érdemleges anyagok a

teletext adásába is bekerülhetnének. Jellemző a könyvtárak nemtörődömségére és „fantáziátlanságára” hogy a felkérő levélre senki nem válaszolt. Ennek ellenére, – egy újabb felhívásban közölt időpontban – a bemutató mégis létrejött. Erre a bemutatóra 6 (!) könyvtár küldte el képviselőjét.

1983 őszén a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Veszprém megyei szervezetének továbbképzési programján szerepelt a teletextről szóló ismertetés és bemutató. Ezen kb. 40 fő vett részt, de a reagálás az új információs forma iránt – enyhén szólva – nem volt pozitív.

Közben a hazai teletext műsor sugárzása rendszeressé vált. 1983. november 30-tól kezdve a Magyar Televízió 1-es csatornája a normál adással egyidőben folyamatosan sugározza a teletext műsort, amely a KÉPÚJSÁG elnevezést kapta. Változott – fejlődött, bővült – a műsor tartalma is. Jelenleg a főbb rovatok a következők: közlekedési információk, az érdekes tudni rovat, műsornaptár, meteorológiai tájékoztatás, a napi tv-műsor, tele-info, menedzser-rovat, az MTI hírei, hobbi-rovat. A Képújság egy számának (1984. 02. 02.) tartalomjegyzékét az 1. ábra mutatja be. Az OOK a nappali adásban 15 oldalt kapott pedagógiai jellegű információk közlésére.

KÉPÚJSÁG	
KÖLÉPOLITIKA... 201	ISZAJÁRÁS... 140
BELPOLITIKA... 202	TELE-INFO... 150
SPORTHIREK... 230	HOBBI... 160
KÖZGAZDASÁG... 235	ÉZ IS, AZ IS... 170
VISSZAPILLANTÓ... 240	MENEDZSER-ROVATUNK... 180
KÖZLEKEDÉS... 101	NOVA FORGULJUNK... 255
ÉRDEKES TUDNI... 110	TÁVOKTATÁS... 280
MŰSORNAPTÁR... 120	Szerkesztőség... 295

1. ábra A Képújság 1984. február 2-i számának tartalomjegyzéke

A napi négyszeri 5–5 perces jelentkezés a normál adásban is azt a célt szolgálta, szolgálja, hogy a tv-nézők milliói megismerjék ezt az információs rendszert. Sajnos, ez a jószándékú „reklám” részben megtévesztette a nézőket a rendszer lényegét illetően. A hazai egyirányú (teletext) rendszer létrehozásában, működtetésében részt vevő intézmények, azaz a Magyar Posta, a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Televízió – úgy érzem – a maguk részéről megtették, amit meg lehetett tenni a jó értelemben vett propaganda érdekében. Arról nem ők tehetnek, hogy a szakmai információ terjesztését végző intézmények – a könyvtárak és információs központok – nem reagáltak megfelelően, és nem jelentkeztek

azzal az igénnyel, hogy saját információikkal vegyenek részt a teletext műsorban.

Az előbb említett intézményeken kívül az OOK volt az, amely a kezdetektől figyelemmel kíséri a műsort, s a benne rejlő lehetőségeket több célból is felhasználja. Az eddigi tapasztalatokról kívánok a továbbiakban beszélni.

Az Országos Oktatástechnikai Központ kezdeményezései

A központ ez irányú tevékenysége több szálon indult meg és folyik. A Magyar Televízió Képújság szerkesztőségének mindenekelőtt azzal nyújtott segítséget, hogy lehetővé tette számára a tulajdonában levő oldalszerkesztői terminál-rendszer (ASTON Teletext) térítés nélküli használatát. A központ ezen felül több dekóderes televíziót és távirányítót szerzett be, s elvállalta, hogy a műsort rendszeresen veszi, a vételi lehetőségekről, a szerkesztésről és a teletexttel összefüggő egyéb kérdésekről pedig tájékoztatja a Képújság szerkesztőségét.

Ugyanakkor az OOK illetékes szakembere, a saját dolgozók részére írásos dokumentumot készített. Ezzel mindegy alapismereteket nyújtott az érdeklődőknek, számítva arra, hogy a teletext oldalain előbb-utóbb a pedagógiai célú, az ún. taneszköz-információk is megjelennek.

A teletext információs rendszer megismertetése céljából az OOK 1983. december hónapban 3 napos tanfolyamot szervezett, amelyen más intézmények dolgozói is részt vettek. A tanfolyamon a legszükségesebb műszaki ismereteket és az oldalszerkesztési tudnivalókat sajátították el a hallgatók. A tanfolyam hallgatói számára a médiatár bibliográfiát állított össze a hazai és külföldi szakirodalomból.

A Képújság szolgáltatásainak propagálása érdekében a központba látogatók minden esetben előben tekintik meg a műsort. Ennek köszönhetően a rendszeres adás megindulásával mintegy 1000–1200 pedagógus és más érdeklődő ismerkedhetett meg a szolgáltatás lényegével és előnyeivel.

Már szó esett róla, hogy az OOK a rendszeres adás megindulása óta 15–20 oldal terjedelmű anyagot ad a Képújság szerkesztőségének. Az oldalak összeállítását a szerkesztőség végzi. De mit is tartalmaznak ezek az oldalak? Formailag élnek a teletext valamennyi műszaki lehetőségével (szöveges információ, ábra, kép, tesztlap stb.). Tartalmilag az eddigi gyakorlat két nagyobb területen próbálta felhasználni a műsort, részint ún. pedagógiai oldalak készítésére, részint szakmai információk sugárzására.

A pedagógiai oldalakról

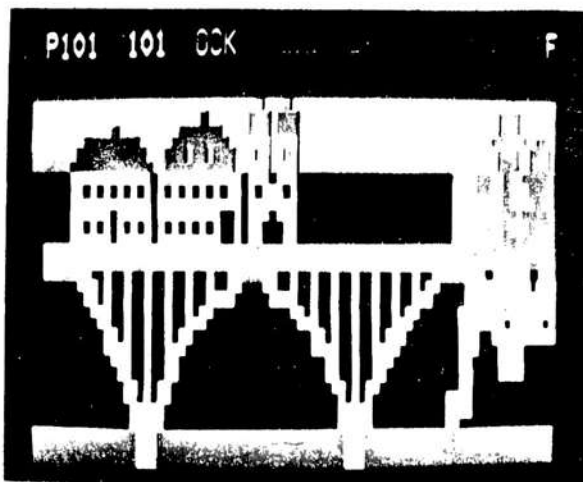
Vita nélkül leírható, hogy minden tantárgy tanításához lehet készíteni tanítási segédeszközként felhasznál-

ható oldalakat. Természetesen ennek az új oktatási médiának külön módszertana van, s ezt a „tudományt” az oldalkészítőknek meg kell tanulniuk. E célból több iskolában folynak kísérletek a különböző tantárgyak szaktanárainak bevonásával.

Eleddig a fizika, földrajz, matematika, biológia tanításához felhasználható oldalak születtek meg (2. ábra). Ezek vegyesen tartalmaznak ábrát, képet, képletet, szöveges információt (3. ábra). Különösen jelentős felhasználási terület az idegen nyelvek tanítása. Erre is van példa. Az angol nyelv tanulásához sugárzott tesztlapokon, példákban stb. a „rejtett megjelenítés” lehetősége révén a helyes választ egy külön jel segítségével lehet hívni, s így azonnal ellenőrizni a teljesítményt. A távoktatás mint a jövő új oktatási formája nagyon jól felhasználhatja a teletext szolgáltatásait. E szolgáltatás értéke a sokszorosára növelhető, ha a kétirányú interaktív, vagyis a teledata rendszer is kiépül.

2. ábra Példa a matematika oktatására

3. ábra A veszprémi viadukt grafikus ábrázolása

A szakmai információk sugárzása

A könyvtárosokat és információs szakembereket elsősorban ez a kérdéskör érdekelheti. Az OOK médiátára 1982-ben kezdett el foglalkozni a gondolattal, hogy a pedagógiai információt a teletext rendszer segítségével sugározza szét.

A médiatár gyűjtőköre a pedagógiai technológiai szakterületre terjed ki, s ezért egyértelmű, hogy ennek a szakirodalomnak a terjesztésére kellett és kell vállalkoznia. A gyakorlati teendőket megelőzően a következő kérdések tisztázása merült fel: milyen dokumentumokról adassék információ, milyen dokumentumleírás felel meg e célra, kik a potenciális felhasználók, milyen gyakorisággal cserélődjenek az információk.

A mit kérdésre világos volt a válasz: mivel a teletext segítségével gyorsan jut el az információ a tv-nézőkhöz, elsősorban a *pedagógiai innovációt* tartalmazó dokumentumok leírásából kell az oldalakat összeállítani. A pedagógiai innováció fogalmkörébe minden olyan dokumentumot besorolunk, amely új (elméleti, gyakorlati, módszertani) ismeretet tartalmaz, s ezért elősegítheti a pedagógia megújulási, fejlődési folyamatát. Az oktatástechnológiai dokumentumok közül e kategóriába sorolhatók az audiovizuális taneszközökről, a felhasználásukról írt tanulmányok, cikkek stb. A médiatár állományát és szolgáltatásait figyelembe véve végül is az alábbi – fejcímeként is használt – csoportok alakultak ki:

- új audiovizuális dokumentumok,
- új oktatástechnológiai fordítások,
- új hazai és külföldi könyvek,
- új hazai és külföldi folyóiratcikkek.

Az összegyűjtött leírásokat tehát ebben a csoportosításban kell előrendezni, majd egy szabvány méretű tükörre gépelni, amely soronként 40 betűhelyet tartalmaz. Egy-egy teletext oldalra 24 sor fér el, ami 3–4 dokumentumleírást jelent. A már említett fejcím mellett lehetőség van arra is, hogy a különböző típusú dokumentumokról szóló leírásokat a képűtség szerkesztői rendszeresen azonos színnel jelenítsék meg, s ezzel is befolyásolják a néző „fogyasztását”.

A dokumentumleírás formája az MSZ 3424-es szabványokhoz igazodik de nem a teljes, hanem a rövidített leírás honosodott meg a szolgáltatásban. Egyelőre hiányzik a szerző kiemelése a dokumentumleírás fölé, ami a Nemzeti Bibliográfia úzusa. Csak a kísérleti időszak tapasztalatainak értékelése után lehet a végleges forma felől dönteni. Mivel jelenleg csak az OOK médiatárának állományába bekerült dokumentumok leírását közli a képűtség, nem vált szükségessé a leőhelyek feltüntetése. Ha azonban több könyvtár új oktatástechnológiai anyagai bekerülnek a teletextbe (a tervezet mintegy 50–60 intézmény bevonására készült), a leőhelyet (leőhelykódot) is mindenképpen közölni kell. Ez lehet az OSZK használt kódjel, de betűszavas rövidítés is (4. ábra).

P114 114 PEDINFO OOK 1983 09:25:30

ÚJ FOLYÓIRATCIKKEK

1. Akadályok a számítógéppel segített tanulás használatánál = Barriers to the use of computer assisted learning/A. Jones, T.O Shea = British Journal of Educational Technology, 1982. 3. sz. 207. p.
2. Az egyetemi oktatási rendszerek költséghatékonysága a távoktatásnál = Cost efficiency of university teaching sys

4. ábra Új folyóiratcikkekről készített képpoldal

A potenciális felhasználók körét egyelőre behatárolja a dekóderes tv-készülékek száma. Elvileg a kutatók, taneszközfejlesztők, pedagógusképző oktatók e szolgáltatás „megcélzottjai”. Természetes, hogy az érdeklődő, gyakorló pedagógusok széles táborának is gyakorta nyújthat értékes információt a teletextes szolgáltatás. S az is természetes, hogy az információ alapján kért dokumentumot a médiatár rendelkezésére bocsátja a kérőknek. A várható megterhelést csökkenti, hogy a magyar folyóiratok minden nagyobb könyvtárban megtalálhatók. Vállalni kell viszont az idegen nyelvű cikkekről a xerox-másolat küldést, a könyveket és audiovizuális anyagokat pedig postán kell eljuttatni a kérőhöz.

Az információs oldalak készítésének gyakoriságát elsősorban a médiatárba beérkezett témába vágó dokumentumok mennyisége határozza meg. Több éves tapasztalat szerint évenként 4–600 cím a reális szám. Ezért a tervezet kéthetenként 20–20 dokumentumleírás közlésével számol.

Az eddigi tapasztalatok bebizonyították, hogy a szakmai információterjesztésnek ez a formája sikerrel alkalmazható hazánkban is. Segítségével meggyorsítható a tájékoztatás addig is, amíg a számítógépes szelektív információterjesztés vagy az online minden szakterületen általánossá nem válik. A később kialakítandó teledata (kétirányú) rendszer, összekapcsolva a számítógépes adatbankokkal, oldhatja meg végképp a gyors és teljeskörű szakmai információterjesztés problematikáját. Az OOK médiatárának kísérlete ehhez a végleges formához nyújt tapasztalatokat, egyrészt az információt összeállító intézmények, másrészt a felhasználók számára.

Felmerülhet az olvasóban a kérdés: jelenleg hány intézményben tudják fogni a teletext-adást? A televíziót gyártó vállalatok az elmúlt évtől kezdve mindenesetre már több száz dekóderrel felszerelt színes televíziót dobta a piacra, és több, egyénileg átalakított dekóderes tv is üzemel. Így a szakemberek becslései szerint 1500

körül lehet hazánkban a dekóderes tv-k száma. A gyárak jelzése szerint az Orion ez évben 2000 db színes, dekóderes, távvezérlővel ellátott készüléket fog gyártani (ára kb. 34 000 Ft), a Videoton három típusból 11 300 darabot (legolcsóbb 34 500, a legdrágább 44 800 Ft). Ez a mennyiség bőven elég lenne arra, hogy belőlük a nagyobb könyvtárak, a kutatóintézetek, a felsőfokú képzőintézmények oktatástechnológiai csoportjai és más a szakmai innováció iránt érdeklődő helyek beszerezzék a készüléket. Az információt „fogadó” oldal ezzel máris megteremtődhet, csak a könyvtárhálózatok központjainak kellene *érdemben* cselekedniük, hogy az információk a „küldő” intézményekből ténylegesen is eljussanak az érdeklődőkhöz.

S végül még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a teletext rendszer a korszerű információterjesztésnek *csak egyik* formája, de olyan lehetőségeket rejt magában, amiket a könyvtáraknak, dokumentációs intézményeknek ki kell – kellene – aknáziuk. A befektetés minimális, hiszen egy már működő telekommunikációs rendszerre, a televízióra épül, a dekóderes színes televízió megvétele egyszerű – nem is nagy összegű – beruházás. Itt az ideje, hogy ez ügyben tárgyaló asztalhoz üljenek az illetékesek.

Magyar nyelvű irodalom

1. FOGARASI I.: Elektronikus információközvetítő eszközök az oktatásban = Pedagógiai Technológia, 1983. 4. sz. 42 p.
2. SZÜCS P.: A film- és videotechnika helye, szerepe és lehetősége az oktatásban = Audiovizuális Közlemények, 5. sz. 1981. p. 296–307.
3. PETHŐ G.: A gyors tömegtájékoztatás és hírközlés új eszköze: Újság a tv-képernyőjén = Népszabadság, 1982. 275. sz. 10.p.
4. Az interaktív és passzív videotex = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 29. köt. 5. sz. 1982.p. 206–208.
5. KUN J.: Képtelen képűjság = Élet és Tudomány, 1983. 6. sz. 175.p.
6. MENAY, S. A.: Képűjság és teledata = Bp. Műszaki K., 1983. 163.p.
7. PAPP F.: Magyar nyelvű szövegek számítógépes ábrázolásának egységesítéséről = Számítástechnika, 12. sz. 1981. 11.p.
8. TÓTH D.: Mi kell a pedagógiai információs rendszerhez? = Könyvtáros, 1983. 7. sz. p. 395–397.
9. MÁRVÁNYI, Gy.: Navigare necesse est: Avagy mi a fenének a képűjság? = Új Fűkör, 1983. 6. sz. 30.p.
10. WOLFNER A.: Négybites szavak = Magyarország, 1981. 36. sz. 23.p.
11. Oktatástechnológiai tanfolyam irányított önképzéssel. M. I. = Pedagógiai Technológia, 1982. 1. sz. p. 51–52.
12. KUN J.: Sorok a képek között = Élet és Tudomány, 1981. 46.p.

13. NÁDASI A.: Tantervfejlesztés és oktatástechnológia = Audiovizuális Közlemények, 6. sz. 1981. p. 366–370.
14. HORVÁT J.: Teletext – avagy (mi) újság a képernyőn = Jel-Kép, 1981. 4. sz. 149.p.
15. Teletext és video: Új oktatástechnikai módszerek = Népszabadság, 1983. 2. sz. 7.p.
16. KLEIN S.–NÓBIK L.: A Teletext és Viewdata rendszerű képűjság: A műszaki megvalósítás hazai eredményei = Mérés és Automatika, 1981. 6. sz. p. 206–211.
17. SZECSKŐ T.: A tömegkommunikációs fejlődés világtendenciái = Rádió és Televízió Szemle, 2. sz. 1979. p. 57–64.
18. Újdonság a Képűjság = Magyarország, 1983. 13. sz. 74.p.
19. TÓTH D.: A videotex rendszer felhasználása a szakirodalmi információterjesztésben = Könyvtári Figyelő, 28. köt. 4. sz. 1982. p. 366–371.
20. Videotex rendszerek = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 29. köt. 5. sz. 1982. p. 203–208.
21. BRÜCKNER H.: A videotex rendszerek alkalmazásai = Számítástechnika, 1983. 6. sz. p. 10–11.
22. BRÜCKNER H.: Viewdata '82 – videotex alkalmazások napjainkban = Számítástechnika, 1983. 2. sz. p. 4–5.
23. BRÜCKNER H.: Viewdata '82 – teledata szolgáltatások = Számítástechnika, 1983. 3. sz. p. 4–5.
24. A Viewdata rendszer: Ismertetés és bibliográfia = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 26. köt. 7–8. sz. 1979. p. 365–368.

TÓTH Dezső: Teletext a hazai gyakorlatban

A szerző rosszaságának ad hangot, mivel a hazai könyvtárügyben és információs rendszerben mindmáig mellőzik a Magyar Televízió teletext-rendszerének felhasználását a szakmai és szakirodalmi információk szét-sugárzására. A lehetőség kiaknázásának módjait a veszprémi Oktatástechnikai Központ kísérletein mutatja be. Megítélése szerint egy-két év alatt meg lehetne teremteni az információterjesztés e módjának infrastruktúráját.

* * *

TÓTH, D.: Практика применения телетекста в отечественных условиях

Автор выражает неудовлетворенность тем, что в библиотечной деятельности и информационных системах страны и в настоящее время сторонятся использовать систему телетекст Венгерского Телевидения для трансляции научно-технической информации. Методы использования возможностей показаны на примере исследований, проведенных Учебно-техническим центром г. Веспрем. По мнению автора в течение 1-2 лет можно создать инфраструктуру такого метода информационного обслуживания.

* * *

TÓTH, D.: Teletext in the Hungarian practice

The author expresses his disapproval of the fact that the teletext service of the Hungarian television has so far been neglected in libraries and information systems for professional and bibliographic information services. The possibilities of teletext utilization are demonstrated through the experiments of the Educational Technology Centre in Veszprém. According to the author's view, the infrastructure of this type of information service could be established within a couple of years in this country.

* * *

TÓTH, D.: Teletext in der einheimischen Praxis

Der Autor kritisiert die Tatsache, dass die einheimischen Bibliotheken und Informationssysteme bis zum heutigen Tage das Teletext-System des Ungarischen Fernsehens für die Ausstrahlung von fachliterarischen und Fachinformationen nicht verwenden. Er berichtet über die Einsatzmöglichkeiten anhand der Versuche des Veszprémer Erziehungstechnischen Zentrums. Seiner Annahme nach könnte eine Infrastruktur für eine derartige Informationsausstrahlung innerhalb 1–2 Jahren zustande gebracht werden.

* * *